

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ ТУРИЗМУ

Иванчук С.І., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

COMPARATIVE ANALYSIS OF OPINIONS ABOUT TOURISM EVOLUTION

Ivanchuk S.I., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЗГЛЯДОВ НА ЭВОЛЮЦИЮ ТУРИЗМА

Иванчук С.И., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Постановка проблеми. Туризм на сучасному етапі є одним із найбільш високоприбуткових і динамічних секторів світової економіки. Це визначається його вагомим впливом на різноманітні сфери людського буття, найважливіші соціально-економічні показники. На частку туризму припадає 3,8% ВВП, 7% – загального обсягу інвестицій, майже 11% – світових споживчих витрат, 5% – усіх податкових надходжень, більш ніж 8% – вартості світового товарного експорту, практично третина світової торгівлі послугами [1]. Туризм впливає на такі ключові сектори господарства, як транспорт і зв'язок, торгівлю, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів, освіту, культуру. Він сприяє швидкому соціально-економічному розвитку окремих громад, регіонів і країн.

Соціальний аспект важливості туризму доповнюється його ефективним впливом на регіони та місцеві громади шляхом покращання комунікаційних систем, забезпечення робочими місцями, розвитком культури й освітнього рівня місцевого населення. У деяких регіонах, віддалених від промислових і культурних центрів, тільки туризм спроможний виконувати ці функції.

Розвиток внутрішнього туризму в кожній країні завдяки перерозподілу національного доходу сприяє стабільному стану національної економіки, більш глибокому усвідомленню спільності інтересів і розвитку всіх видів економічної діяльності, сприятливих для економіки країни у цілому.

У сучасній науці історія туристського руху недостатньо періодизована і, насамперед, у зв'язку з її унікальністю для кожної окремої країни або культурного співтовариства. Виникають істотні ускладнення при визначенні сутності понять і оцінці масштабів туризму світового та різних локальних рівнів туризму (національного, регіонального, місцевого) в історичній ретроспективі. Разом з тим систематизація історії розвитку туризму дозволяє краще зрозуміти весь комплекс економічних, екологічних і суспільних явищ, що складають цей феномен і джерела знань науки про туризм.

Найбільш відповідною історичному розвитку туристського руху слід вважати систематику, яка розглядається в книзі Сапрунової В.Б., та яка біла запропонована В. Фрейером, І. Єнджейчик [2], яку можна взяти за основу при визначенні фаз розвитку туризму в країнах європейського співтовариства. Цей поділ є характерним не тільки для країн Європейського Союзу, але також, з певними поправками до 1917 р., для країн європейської частини співдружності незалежних держав (СНД), утворених на теренах колишнього СРСР, оскільки історія, культура й економіка Росії, України та Білорусі тісно пов'язані із загальноєвропейською. Згідно з цією теорією виділяють такі фази розвитку (таблиця 1).

Рання історична фаза охоплює період до 1850 р. Однією з наукових гіпотез передумов виникнення туристського руху та подорожей є неусвідомлене прагнення людини до мандрівок. Науковці зазначають про наявність особливої біологічної функції організму людини – мандрівного інстинкту, який має прояв у задоволенні потреби людини у зацікавленості та допитливості. Однак, основними мотивами переміщення людей у ранні історичні часи найчастіше ставали торгівля, господарські контакти, релігія, і меншою мірою – прагнення до пізнання, відкриттів і навчання.

Люди, як правило, відправлялися у подорожі не за власним бажанням, а примусово. Часто такі мандрівки супроводжувалися небезпеками та труднощами, що загрожували здоров'ю і навіть життю. Для ранньоісторичної фази характерні безліч подібних переміщень у просторі: торгові подорожі філістимлян і древніх римлян до священних джерел або для здобуття нових знань.

Таблиця 1 – Фази розвитку туризму

Номер фази	Назва фази	Періоди (роки)
1	Ранньоісторична	До 1850
2	Початкова	1850-1914
3	Зростання	1915-1940
4	Масового туризму	1945- ...

Туризм набув справжнього розквіту в стародавні часи в Римській імперії. Римляни створили небачену раніш добре розвинену дорожню мережу, яку використовували не тільки з військовими, адміністративними та торговими цілями, але також і для подорожей, що на той час розпочиналися виключно з метою задоволення, розваг і відпочинку. Можна стверджувати, що саме тоді розпочала формуватися інфраструктура туризму.

Епоха Відродження змінила мотивацію подорожей, тоді ж і сам турист став іншим, змінивши свій соціальний статус. Подорожі обумовлювалися наявністю значних фінансових коштів у їх ініціаторів та значним обсягом вільного часу. Це давало можливість подорожувати незначній кількості представників найбільш багатих соціальних груп. Мотивами їх подорожей було отримання престижної освіти. Потім поїздки за кордон змінилися на відвідування національних курортів (у Бельгії – Спа, Німеччині – Баден-Баден, Чехії – Карлови Вари та ін.).

Нарівні з відпочинком на власних елітних курортах стали популярними поїздки до Середземномор'я і прогулянки по гірській місцевості. Першовідкривачами Альп з метою туристичної подорожі, а також винахідниками зимових видів спорту та зимового туристського сезону були англійці. Набагато пізніше до них приєдналися французи й американці.

Характерними рисами ранньоісторичної фази розвитку туризму були значна складність і тривалість подорожі; розвиток друкарства і поява перших книг, газет, ілюстрованих журналів з інформацією про подорожі.

Отже, основними факторами розвитку туризму на ранній фазі були активізація міжрегіонального товарообміну, паломництво, поїздки на навчання у всесвітньо відомі центри освіти та науки, що формувалися на той час.

Початкова фаза розвитку туризму охоплює 1850–1914 рр. Цей період фахівці характеризують як етап революції в розвитку туризму, який відбувся завдяки винаходу в XIX ст. залізниці та пароплава. Поїздки стали більш швидкими, дешевими, зручними та доступними для широких мас населення. Процес індустріалізації змінив стиль життя і збільшив потребу у відпочинку після роботи.

Для початкової фази розвитку туризму характерними є: розвиток інформаційної інфраструктури, особливо поштової мережі; удосконалення транспортної інфраструктури та застосування нових транспортних засобів (залізниця і пароплав), збільшення швидкості переміщення і зниження вартості поїздок; зростання добробуту населення внаслідок індустріалізації і перших соціальних завоювань щодо збільшення вільного часу і можливостей отримання відпустки, яка на той час була ще неоплачуваною і не стала повсякденним явищем.

Відомий англійський організатор туристичних подорожей Томас Кук фактично став засновником нового виду бізнесу – туристичного. Він уперше організував колективну подорож по країні (1841 р.), створив перше комерційне туристичне бюро, вивіз першу організовану групу заможних туристів на закордонний відпочинок (1865 р.). Завдяки йому такі місцевості, як Давос і Сен-Моріц, що прийняли перші групи гостей у зимовий період, згодом динамічно розвинулися у всесвітньо відомі центри зимового туризму.

Завдяки зростаючим обсягам обслуговування туристів і залученню до цієї сфери фінансових коштів почав розвиватися дуже швидкими темпами туристичний бізнес, який виділився в самостійну галузь, що здійснювала рекламу власної продукції. Так, у 1862 р. з'явився перший каталог туристських подорожей.

Фаза зростання туризму в Європі припадає на період з 1914 р. до початку Другої світової війни (деякі науковці зазначають кінець періоду у 1945 р.). У цей час зростає кількість учасників туристського руху – представників середнього класу та керівників вищої ланки. Наприкінці 20-х років XX ст. туризмом охоплено також такі верстви населення як чиновники нижчих рівнів і, навіть, наймані працівники. Цьому сприяли перші правові норми, які обумовлювали введення хоч і не тривалої (3–6 днів на рік), але обов'язкової відпустки.

Суспільна потреба виїздів на відпочинок з рекреаційними цілями та для покращання здоров'я знайшла своє відображення в туристичних пропозиціях, що враховували соціальний статус потен-

ційних споживачів і були спрямовані, головним чином, на відпочинок влітку на територіях, які були не дуже віддаленими від місць постійного проживання та роботи. Можна вважати, що з 20-х років ХХ ст. розпочався розвиток соціального туризму.

Нові форми подорожей у період фази зростання ініціювали політичні рухи у вигляді військових (напіввійськових), як правило, молодіжних організацій. Ці організації пропонували дешеві або практично безкоштовні поїздки з пропагандистськими цілями, які мали на меті об'єднання груп молодих людей, розширення їхнього кругозору через краєзнавство, розвиток патріотичних (часто націоналістичних) поглядів. На нашу думку період фази зростання туризму доцільно уточнити і визначити його з 1924 по 1939 рр., оскільки Перша світова війна обумовлювала стримування процесів розвитку туризму.

Фаза масового туризму в Європі розпочалася після 1945 р. Туризм вступив у новий етап розвитку, що характеризувався, з одного боку, масовістю поїздок туристів, а з іншого – масштабністю і прогресуючою диверсифікацією туристичної пропозиції. Ця фаза розвитку туризму до початку 90-х років ХХ ст. паралельно розвивалася в двох різних напрямках у країнах із різними соціально-економічними системами.

В європейських країнах з ринковою економікою туризм було структуровано у високорентабельну та динамічну галузь господарства [3]. Він набув форму господарської підприємницької діяльності, розширюючи сферу так званого "третього сектора" або ініціюючи формування цього сектора в країнах, що розвиваються. У країнах колишнього соціалістичного табору в умовах адміністративно-командної економіки він обмежувався виконанням соціальної функції і фінансувався за рахунок держави.

У цей період географічні дослідження європейської школи туризму дозволили визначити основні етапи його розвитку. Подорожі з метою активного відпочинку (походи в гори, катання на човнах, а згодом і велосипедні прогулянки) стимулювали, насамперед, комплексні дослідження фізико-географічних об'єктів (Альпи, Карпати) з метою визначення можливостей їх використання в туризмі. Виявленню природно-рекреаційних ресурсів і можливостей їх використання в туризмі для організації дозвілля присвячені роботи кінця ХІХ – початку ХХ ст. У першій половині ХХ ст. основна увага приділялась краєзнавчій діяльності. Завдяки цьому було зроблено значний внесок у розширення ресурсної бази туризму та стимулювався його комплексний розвиток [4].

На відміну від європейської школи географії туризму, що почала розвиватися ще в середині ХІХ ст., на вітчизняних теренах ця наука формувалася протягом 60–80-х років ХХ ст. Друга половина ХХ ст. позначена значними темпами розвитку туризму в Європі, що обумовило стрімку розбудову туристичної індустрії як сфери господарської діяльності. Розпочалися дослідження з питань територіальної організації та оптимізації рекреаційної діяльності, розбудови матеріальної бази різних видів туризму, формування та удосконалення господарського механізму функціонування суб'єктів на туристичному ринку, конкуренція на якому загострювалася. Значний туристичний сектор самостійних господарюючих суб'єктів у країнах на пострадянському просторі утворився лише в умовах ринкових перетворень після масштабного процесу роздержавлення, приватизації та комерціалізації підприємств на споживчому ринку на початку 90-х років ХХ ст. Тому лише у цей період починають здійснювати наукові дослідження розвитку туризму в принципово нових економічних умовах ринкових відносин.

За умов наявності значних туристично-рекреаційних ресурсів, відкриття державних кордонів, активізації підприємницької діяльності в туристичному сегменті споживчого ринку, інтенсифікації розвитку міжнародного туризму цей сектор економіки починає позитивно впливати на формування макроекономічних показників і в Україні. Проте рівень освоєння, виробничої експлуатації та віддачі туристично-рекреаційного ресурсного потенціалу порівняно з туристично-розвиненими країнами, якими є, наприклад, Франція, Іспанія, Греція, визначається як критично низький.

Зрозуміло, що в період масового зростання розвиток туризму на теренах СРСР має специфічну періодизацію з власною ідеологією, функціями й економіко-організаційними засадами. Науковці застосовують різні критерії до історичної систематики такого розвитку, в результаті чого до теперішнього часу не існує єдиної періодизації туристського руху на території нашої країни. Так, російський вчений А. Запесоцький в основі систематики застосовує методи державного управління туризмом і зазначає залежно від цього два етапи його розвитку: організаційно-централізований (1927–1969 рр.); адміністративно-нормативний (1969–1990 рр.) [4].

Вчені Російської академії міжнародного туризму І. Зорін та В. Квартальнов доповнюють цю періодизацію ще одним етапом (з 1990 р.) – перехідним до ринкових відносин і характеризують його зміною структури рекреаційних потреб споживача, початком сегментації туристичного ринку, активним розвитком підприємництва у сфері туризму, переходом від адміністративного до

економічного регулювання на новій законодавчій основі. Лише в цей період усвідомлюється мультиплікативний вплив туризму на економічний розвиток країни, але фіксується і негативний його вплив на навколишнє середовище.

Українські вчені в історичному процесі розвитку туризму виділяють окремі стадії на етапі ХХ ст.: з початку ХХ ст. – до кінця Першої світової війни (1900–1918 рр.); період між війнами (1918–1939 рр.); період Другої світової війни (1939–1945 рр.); період після Другої світової війни (1945 р. – по теперішній час).

Останній етап має власний поділ, але також трактується неоднозначно з одночасним використанням різних критеріїв періодизації (організаційно-управлінські й інституційні засади, фізичні обсяги діяльності). Тому історичний аспект сучасного розвитку туризму в Україні потребує більш ґрунтовних спеціальних досліджень фахівцями різних галузей наукових знань – історичних, географічних, економічних, а також – визначення основних критеріїв і принципів періодизації.

У ретроспективному огляді можна зазначити, що періодизація туризму, запропонована І. Єнджейчик та В. Фрейером, характеризує його розвиток в широкому розуміння цього явища, яке відображає тенденції розвитку туризму не тільки як туристського руху, але й специфічного виду господарської діяльності, що відокремився в результаті суспільного розподілу праці і бере участь у процесах суспільного відтворення (виробництва, розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту).

Висновок. Історичний досвід підтверджує, що модель ринкового господарювання, яка відрізняється складним поліструктурним характером, у процесі еволюції трансформувалася в соціально-орієнтовану. Проте, лише за декілька десятиліть країни, які скористалися цією моделлю, переконалися в її недосконалої. Такий зовнішньо привабливий чинник цієї моделі, як відносно високий рівень матеріального добробуту, базується на інтенсивному індустріалізмі, що завдає дедалі відчутнішої шкоди довкіллю і людям. Тому є актуальною модель екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки, запровадження якої стає конкретним проявом сучасних суспільно-господарських трансформвань.

Якісні зміни у свідомості людей щодо необхідності збереження довкілля, культурних надбань і національної самобутності, створення передумов для існування майбутніх поколінь найбільш активно представлені в туристській громаді та туристичному бізнесі, оскільки масовий туризм на попередніх історичних етапах його розвитку зумовив усвідомлення його як фактора негативного впливу на навколишнє середовище. Водночас це спричинило теоретичні дискусії про сталий розвиток і прийняття перших політичних рішень з цього питання. Розпочалася якісно нова за своїм змістом фаза переходу до сталого розвитку туризму, яка має своє підґрунтя та пов'язана зі світовою кризою індустріального суспільства і переходом до постіндустріальної цивілізації.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.

1. Бородин В.В. Экономика туризма / В. Бородин. – М.: Форум, 2011. – 240 с.
2. Сапрунова В.Б. Туризм: эволюция, структура, маркетинг / В.Б. Сапрунова. – М.: Ось-89, 2007. – 160 с.
3. Ушаков Д.С. Экономика туристической отрасли / Д.С. Ушаков. – М.: МарТ, Феникс, 2013. – 448 с.
4. Туризм и рекреация на пути устойчивого развития (сборник отечественных и зарубежных исследований) / под. ред. Иванова О.В. – М.: Советский спорт, 2008. – 432 с.

REFERENCES

1. Borodin V.V. Economics in tourism. - Moscow. Forum, 2011. – 240 p. (Rus)
2. Saprunova V.B. Tourism: evolution, structure, marketing. – Moscow. Os-89, 2007. – 160 p. (Rus)
3. Ushakov D.S. Economics of tourism branch. – Moscow. MarT, Fenix, 2013. – 448 p. (Rus)
4. Tourism and recreation on the way of sustainable development / by Ivanov O.V. – Moscow. Soviet sport, 2008. – 432 p. (Rus)

РЕФЕРАТ

Іванчук С.І. Порівняльний аналіз поглядів на еволюцію туризму. / С.І. Іванчук // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науково-технічний збірник. – К. : НТУ, 2015. – Вип. 3 (33).

В статті проведений порівняльний аналіз поглядів на еволюцію туризму на основі поглядів зарубіжних, російських та українських вчених.

Об'єкт дослідження – еволюція туризму.

Мета роботи – дослідити погляди на еволюцію туризму через призму існуючих теорій.

Метод дослідження – аналіз та узагальнення.

Розвиток внутрішнього туризму в кожній країні завдяки перерозподілу національного доходу сприяє стабільному стану національної економіки, більш глибокому усвідомленню спільності інтересів і розвитку всіх видів економічної діяльності, сприятливих для економіки країни у цілому.

У сучасній науці історія туристського руху недостатньо періодизована і, насамперед, у зв'язку з її унікальністю для кожної окремої країни або культурного співтовариства. Виникають істотні ускладнення при визначенні сутності понять і оцінці масштабів туризму світового та різних локальних рівнів туризму (національного, регіонального, місцевого) в історичній ретроспективі. Разом з тим систематизація історії розвитку туризму дозволяє краще зрозуміти весь комплекс економічних, екологічних і суспільних явищ, що складають цей феномен і джерела знань науки про туризм.

Результати статті можуть бути використані при проведенні лекційних та практичних занять.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – розробка авторської періодизації фаз туризму.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ЕВОЛЮЦІЯ ТУРИЗМУ, ФАЗИ ТУРИЗМУ, СУЧАСНИЙ ТУРИЗМ, СВІТОВИЙ ТУРИЗМ, ЕКОЛОГІЯ

ABSTRACT

Ivanchuk S.I. Comparative analysis of opinions about tourism evolution. Visnyk National Transport University. Series «Economic sciences». Scientific and Technical Collection. – Kyiv: National Transport University, 2015. – Issue 3 (33).

In the article the comparative analysis looks at the evolution of tourism based on the views of foreign, Russian and Ukrainian scientists.

The object of study - the evolution of tourism.

Purpose - to explore views on the evolution of tourism in the light of existing theories.

The method of research - analysis and synthesis.

The development of domestic tourism in each country through redistribution of national income contributes to the stable state of the national economy, a greater awareness of common interests and development of all economic activities, favorable for the economy as a whole.

In modern science, history periodized enough tourist traffic and, above all, due to the uniqueness of each individual country or cultural community. There are significant complications in determining the nature of concepts and assessing the scale of world tourism and various local tourism levels (national, regional, local) historically. However systematization history of tourism to better understand the full range of economic, environmental and social phenomena that make up this phenomenon and source of knowledge of the science of tourism.

The results of the article can be used for lectures and conducted workshops.

Projected assumptions about the object of study - the author periodization phases of development of tourism.

KEY WORDS: THE EVOLUTION OF TOURISM, PHASE OF TOURISM, MODERN TOURISM, WORLD TOURISM, ECOLOGY

РЕФЕРАТ

Иванчук С.И. Сравнительный анализ взглядов на эволюцию туризма. / С.И. Иванчук // Вестник Национального транспортного университета. Серия «Экономические науки». Научно-технический сборник. – К. : НТУ, 2015. – Вып. 3 (33).

В статье проведен сравнительный анализ взглядов на эволюцию туризма на основе взглядов зарубежных, российских и украинских ученых.

Объект исследования - эволюция туризма.

Цель работы - исследовать взгляды на эволюцию туризма через призму существующих теорий.

Метод исследования - анализ и обобщение.

Развитие внутреннего туризма в каждой стране благодаря перераспределению национального дохода способствует стабильному состоянию национальной экономики, более глубокому осознанию общности интересов и развития всех видов экономической деятельности, благоприятных для экономики страны в целом.

В современной науке история туристского движения недостаточно периодизирована и, прежде всего, в связи с ее уникальностью для каждой отдельной страны или культурного сообщества. Возникают существенные осложнения при определении сущности понятий и оценке масштабов туризма мирового и различных локальных уровней туризма (национального, регионального, местного) в исторической ретроспективе. Вместе с тем систематизация истории развития туризма позволяет лучше понять весь комплекс экономических, экологических и общественных явлений, составляющих этот феномен и источники знаний науки о туризме.

Результаты статьи могут быть использованы при проведении лекционных и практических занятий.

Прогнозные предположения по развитию объекта исследования - разработка авторской периодизации фаз туризма.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ЭВОЛЮЦИЯ ТУРИЗМА, ФАЗЫ ТУРИЗМА, СОВРЕМЕННЫЙ ТУРИЗМ, МИРОВОЙ ТУРИЗМ, ЭКОЛОГИЯ

АВТОР:

Иванчук Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри туризму, e-mail: lana-50@ukr.net, тел. +380955011903, Україна, 01010, м.Київ, вул. Суворова 1.

AUTHOR:

Ivanchuk Svitlana I., Ph.D, National Transport University, associate professor of department of tourism, e-mail: lana-50@ukr.net, tel. +380955011903 Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str. 1.

АВТОР:

Иванчук Светлана Ивановна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, доцент кафедры туризма, e-mail: lana-50@ukr.net, тел. +380955011903, Украина, 01010, г.Киев, ул. Суворова 1.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бідняк М.Н., доктор технічних наук, професор, Національний транспортний університет, професор кафедри менеджменту, Київ, Україна.

Мармуль Л.О., доктор економічних наук, професор, Миколаївський національний аграрний університет, професор кафедри обліку та аудиту, Миколаїв, Україна

REVIEWERS:

Bidnyak M.N., Ph.D., Engineering (Dr.), professor, National Transport University, professor, department of management, Kyiv, Ukraine.

Marmul L.O., Ph.D., Economics (Dr.), professor, Mykolaiv National Agrarian University, professor, department of accounting and audit, Mykolaiv, Ukraine.